

अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि पहुँचयुक्त भौतिक संरचना तथा सञ्चार सेवा निर्देशिका, २०६९

(नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०६९।१।१६ को बैठकबाट स्वीकृत)

प्रस्तावना: सरकारी भवन, विद्यालय, विश्वविद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य संस्था, धार्मिक स्थल, कार्यस्थल, सार्वजनिक सडक, सडक पेटी, यात्रु प्रतिकालय, पार्किङ्ग स्थल, मनोरञ्जन स्थल, खेल मैदान, सम्मेलन केन्द्र, सिनेमा हल जस्ता सार्वजनिक स्थल र सर्वसाधारणलाई खुला गरिएका व्यावसायिक भवन, आवासिय भवन, होटल तथा रेष्टुरेण्ट, एटिएम बैङ्किङ्ग सेवा जस्ता सार्वजनिक भौतिक संरचनामा उपयुक्त र्याम्प, ढोका, भ्याल, गाइडिङ्ग ब्लक र ब्रेल समेतको व्यवस्था गरी अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सहज आवागमन र उपयोगको लागि पहुँच योग्य बनाउन, टेलिभिजन, रेडियो जस्ता सार्वजनिक सञ्चार तथा सूचना सेवामा समेत अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँच अभिवृद्धि गर्न, अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई हुने अवरोध हटाई पहुँच वृद्धि गर्न निर्माण गरिने सेवा र सुविधामा एकरूपता कायम गर्न आवश्यक मापदण्ड तोक्यो अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई संवत् २०६६ साल पौष १२ गते नेपालले अनुमोदन गरेको अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी महासन्धि, नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३, अपाङ्गता सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कार्ययोजना, २०६३ को दफा ६.४.१, ६.४.२ र अन्य प्रचलित कानूनद्वारा प्रदत्त नागरिक, राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अधिकार र सुविधा उपयोग गर्न सक्षम बनाई निजहरुलाई विकास प्रक्रियामा पूर्ण र प्रभावकारी रूपमा सहभागी बनाउन वाञ्छनीय भएकोले नेपाल सरकारले देहायको अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त भौतिक संरचना तथा सञ्चार सेवा निर्देशिका, २०६९ बनाएको छ।

परिच्छेद-१ प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :

- (१) यस निर्देशिकाको नाम “अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त भौतिक संरचना तथा सञ्चार सेवा निर्देशिका, २०६९” रहेको छ।
- (२) यो निर्देशिका तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,-

- (क) “अपाङ्गता भएका व्यक्ति” भन्नाले शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक वा इन्द्रिय सम्बन्धी दीर्घकालीन अशक्तता वा कार्यगत सीमितता (फडुसनल इम्पेरिमेन्ट) र विद्यमान अवरोधको कारणले अन्य व्यक्ति सरह समान आधारमा पूर्ण र प्रभावकारी ढंगमा सहभागी हुन बाधा भएको व्यक्ति सम्झनु पर्छ।
- (ख) “सार्वजनिक भौतिक संरचना” भन्नाले सर्वसाधारण सबैको उपभोग तथा उपयोगका लागि निर्माण वा खुला गरिएका सबै किसिमका सरकारी, गैर सरकारी तथा निजी भौतिक संरचना सम्झनु पर्छ।
- (ग) “सार्वजनिक भवन” भन्नाले सर्वसाधारण सबैको उपयोगको लागि वा सबैमानिसहरुलाई उपभोग्य वस्तु, सेवा, सुविधा, सहूलियत, अवसर आदि प्रदान गर्न निर्माण गरिएका वा प्रयोग गरिएका कुनै पनि सरकारी, गैर सरकारी वा निजी भवन सम्झनु पर्छ।
- (घ) “स्लोप र्याम्प” भन्नाले कुनै भवनमा हवीलचियर प्रवेशको लागि बनाइने भिरालो बाटो सम्झनु पर्छ।
- (ङ) “कर्व र्याम्प” भन्नाले सामान्य रूपमा होचो र अग्लो दुई सतहको बीचमा हवीलचियर जान सक्ने गरी बनाइएको भिरालो बाटो सम्झनु पर्छ।
- (च) “वाह्य सेवा तथा सुविधा” भन्नाले व्यक्ति कुनै पनि भवन वा आवास भन्दा बाहिर रहेको अवस्थामा उपयोग गर्नु पर्ने सडक, सडक पेटी, मनोरञ्जन पार्क, खेल मैदान, सवारी पार्कीङ्ग स्थल, यात्रु प्रतिकालय, बसपार्क, सार्वजनिक शौचालय, एटिएम सेवा, सार्वजनिक धारा, सार्वजनिक टेलिफोन सेवा, ट्राफिक वत्ती, आकाशे पुल जस्ता सेवा र सुविधा सम्झनु पर्छ।
- (छ) “आन्तरिक सेवा तथा सुविधा” भन्नाले कुनै पनि सार्वजनिक वा निजी भवन भित्रका ढोका, भन्याङ्ग, प्यासेज, शौचालय, स्नानकक्ष, टेवल, दराज, खाट वा पलङ्ग, भ्याल, डेस्क, बेन्च जस्ता संरचना र यस अन्तर्गत पर्ने सुविधा सम्झनु पर्छ।

परिच्छेद-२

वाह्य सेवा तथा सुविधा पहुँचयुक्त बनाउने सम्बन्धी

३. **सार्वजनिक सडक र सडक पेटी पहुँचयुक्त बनाउने:** नेपाल सरकार, स्थानीय निकाय, अन्य सम्बन्धित निकाय वा संस्थाले सार्वजनिक सडक र सडक पेटी निर्माण गर्दा वा गराउँदा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ:-
- (क) सबै सार्वजनिक सडक अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सहज र समान आवागमनको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।
 - (ख) खण्ड (क) को प्रयोजनको लागि नयाँ बन्ने सम्पूर्ण सडकहरू हवीलचियर प्रयोगकर्ता, वैशाखी प्रयोगकर्ता, कृतिम अंग प्रयोग गर्ने व्यक्ति, दृष्टिविहिन, होचा पुड्का लगायतका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आवागमनको लागि पूर्णतया पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ, र पुराना सडकहरूमा विद्यमान रहेका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आवागमनमा अवरोध पुर्याउने सबै किसिमका अप्ठ्याराहरूलाई हटाइनु पर्नेछ ।
 - (ग) नयाँ बन्ने मुख्य ठुला सडकका सडक पेटी र सडक पार गर्ने ठाउँमा दृष्टिविहिन व्यक्तिको स्वतन्त्र आवागमनको लागि गाइडिङ्ग ब्लक विछ्याउनु पर्नेछ, र पुराना सडकको हकमा मर्मत सम्भार गर्दा गाइडिङ्ग ब्लकहरू राख्नु पर्नेछ ।
 - (घ) नयाँ बन्ने सार्वजनिक मुख्य सडकका सडक पेटीलाई सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आवागमनको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ, र पुराना सडक पेटीमा हाल रहेका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आवागमनलाई अवरोध गर्ने वा कठिनाई उत्पन्न गर्ने सबै प्रकारका अवरोध हटाउनु पर्नेछ ।
 - (ङ) सडक पेटी हवीलचियर प्रयोगकर्ता लगायत अपाङ्गता भएका व्यक्तिले आफ्नो सहायक सामग्री सहित निर्वाध रूपले हिँडडुल गर्न सहज हुने गरी पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।
 - (च) सडक पार गर्नु पर्ने स्थान र एउटा सडक पेटीबाट अर्को सडक पेटीमा जानु पर्ने ठाउँ लगायत अन्य विभिन्न स्थानमा र्याम्पको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
 - (छ) मुख्य सडकमा नयाँ ट्राफिक बत्ति जडान गर्दा दृष्टिविहिनको लागि सडक पार गर्न हरियो बत्ति बलेको अवधिभर सूचना दिने निश्चित प्रकारको आवाज सहितको बत्ति अनिवार्य रूपमा जडान गर्नु पर्नेछ, र सोही किसिमले पुराना सडक बत्तिमा यस्तो आवाज जडान गर्नु पर्नेछ ।
 - (ज) सडक पार गर्न बनाइएका आकाशे पुलबाट हवीलचियर प्रयोगकर्तालाई सडक पार गर्न असम्भव हुने र वैशाखी, क्यालिपर आदि सहायक सामग्री प्रयोगकर्तालाई कष्टकर हुने हुनाले त्यस्ता व्यक्तिहरूको हकमा यसको उपयुक्त वैकल्पिक व्यवस्था गरिनेछ ।
४. **मनोरञ्जन पार्क पहुँचयुक्त बनाउने:** नेपाल सरकार, स्थानीय निकाय, अन्य सम्बन्धित निकाय वा संस्थाले नयाँ मनोरञ्जन पार्क निर्माण गर्दा, गराउँदा वा सोको लागि निजी क्षेत्रलाई अनुमति दिँदा त्यसभित्र निर्माण गरिने भौतिक संरचना हवीलचियर प्रयोगकर्ता, दृष्टिविहिन व्यक्ति, वैशाखी प्रयोगकर्ता, होचापुड्का व्यक्ति लगायत अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सहज आवागमन र पहुँचलाई सुनिश्चित गरिनेछ । यस्ता किसिमका पुराना संरचनालाई पनि क्रमशः अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।
५. **खेल मैदान पहुँचयुक्त बनाउने:** नेपाल सरकार, स्थानीय निकाय, अन्य सम्बन्धित निकाय वा संस्थाले खेल मैदान निर्माण गर्दा वा गराउँदा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ:-
- (क) खेल मैदान अपाङ्गता भएका व्यक्तिले समेत गएर खेल्न र खेल हेर्न सक्ने गरी विकास, निर्माण तथा सुधार गरिनेछ ।
 - (ख) खण्ड (क) को प्रयोजनको लागि खेलमैदान भित्रसम्म जान आवश्यकता भएको ठाउँमा र्याम्पको व्यवस्था गरी हवीलचियर जाने सक्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ, र खेलमैदानको परिसरमा उपलब्ध अन्य अत्यावश्यक सुविधाहरू जस्तै सार्वजनिक शौचालय, क्यान्टिन, कभर्डहल आदिमा प्रवेश गर्ने मार्गलाई अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त तुल्याइनेछ ।
 - (ग) खेल मैदानमा दर्शकहरू बस्न बनाइएको दर्शक दीर्घाको निश्चित भाग तोक्री हवीलचियर प्रयोगकर्ता, वैशाखी प्रयोगकर्ता वा अन्य विभिन्न कारणले शारीरिक कठिनाई भई हिँडडुलमा समस्या हुने अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि सो स्थानसम्म पुग्न र्याम्प लगायत अन्य सुविधा उपलब्ध गराई कूल सीट संख्याको

- ५ प्रतिशत सीट आरक्षण गरिनेछ । दर्शक दीर्घालाई विभिन्न वर्गमा वर्गीकरण गरिएको भए हरेक वर्गका सीटलाई अपाङ्गता भएका व्यक्तिले समेत उपयोग गर्न मिल्ने गरी पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।
- ६ सार्वजनिक शौचालय पहुँचयुक्त बनाउने: नेपाल सरकार, स्थानीय निकाय, अन्य सम्बन्धित निकाय वा संस्थाले नयाँ बन्ने सम्पूर्ण सार्वजनिक शौचालय र सोसम्म पुग्ने प्रवेश मार्ग, ढोका, शौचालयभित्रको स्थान र शौच स्थान ह्वीलचियर प्रयोगकर्ता, होचापुड्का, दृष्टिविहिन, वैशाखी प्रयोगकर्ता लगायत सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।
७. सार्वजनिक भवन पहुँचयुक्त बनाउने: नेपाल सरकार, स्थानीय निकाय, अन्य सम्बन्धित निकाय, संस्था वा व्यक्तिले सर्वसाधारणलाई खुला गरिएका सार्वजनिक भवन निर्माण गर्दा वा गराउँदा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ:-
- (क) अपाङ्गता भएका व्यक्ति स्वतन्त्र रूपमा बजार गई आफूलाई आवश्यक पर्ने सरसामानहरु खरिद गर्न वा अन्य सेवा र अवसरहरु लिनको लागि सडकको दुवै किनारामा बनेका भवनका भुँइतलाको सतह र सडक वा सडक पेटीको सतह समानान्तर हुने गरी वा ज्यादै कम मात्र उचाइ राख्न र ह्वीलचियर प्रयोगकर्ता गएर सेवा लिन मिल्ने गरी कर्व र्याम्पको व्यवस्था गर्न पर्नेछ ।
- (ख) सडकबाट वा सडकपेटीबाट कुनै पनि सार्वजनिक भवन तथा निजी, अर्ध सरकारी वा गैर सरकारी निकायले सार्वजनिक प्रयोजनको लागि बनाइने वा उपयोग गरिने सार्वजनिक भवन वा संरचनाको परिसरमा प्रवेश गर्ने मार्गलाई ह्वीलचियर प्रयोगकर्ता, होचापुड्का, दृष्टिविहिन, वैशाखी प्रयोगकर्ता लगायत सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको प्रवेशका लागि अवरोध नहुने गरी निर्माण गरिनेछ ।
- (ग) सर्वसाधारणलाई प्रत्यक्ष रूपमा सेवा पुर्याउने प्रयोजनको लागि उपयोग भैरहेको सार्वजनिक भवन जस्तै मन्त्रालय वा विभाग, बैंक, अस्पताल, सूचना तथा संचार सेवासँग सम्बन्धित कार्यालय, कुनै सरकारी कार्यालय, ठूला किनमेल केन्द्र, राजनैतिक दलका कार्यालय आदिमा सकेसम्म सेवा सुविधाहरु भवनको भुँइतलामा नै उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ, र त्यस्तो सेवा सुविधाको लागि अर्को तला चढनु पर्ने भएमा अनिवार्य रूपमा लिफ्ट वा र्याम्पको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (घ) सार्वजनिक भवनभित्र वा यसको परिसरभित्र उपलब्ध हुने शौचालय, सेवा लिनकाउन्टर, सोधपुछ काउन्टर, रिसेप्सन आदिमा प्रवेश गर्ने मुख्य प्रवेश मार्गहरु ह्वीलचियर प्रयोगकर्ता, होचापुड्का, दृष्टिविहिन, वैशाखी प्रयोगकर्ता लगायत सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।
- (ङ) सार्वजनिक भवनभित्र उपलब्ध विभिन्न सेवाहरु लिनको लागि भवनभित्र वा परिसरमा सर्वसाधारणको लागि उपलब्ध गराइने अत्यावश्यक सूचना तथा जानकारीलाई ब्रेल लिपिमा समेत उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (च) दुई वा दुईभन्दा बढी तला भएको कुनै पनि सार्वजनिक भवनमा सम्भव भएसम्म कम्तीमा एउटा पहुँचयुक्त लिफ्ट अनिवार्य राख्नु पर्नेछ ।
८. बस पार्क पहुँचयुक्त बनाउने: नेपाल सरकार, स्थानीय निकाय, अन्य सम्बन्धित निकायले बस पार्क निर्माण गर्दा वा गराउँदा सार्वजनिक बस पार्कमा सर्वसाधारणका लागि राखिएका टिकट काउन्टर, सवारी प्रतिकक्षा गर्ने ठाउँ, परिसर भित्रका शौचालय, बसमा यात्रु चढ्न प्रयोग हुने प्लेटफर्म ह्वीलचियर प्रयोगकर्ता, होचापुड्का, दृष्टिविहिन, वैशाखी प्रयोगकर्ता लगायत सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।
९. यात्रुहरु ओराल्ने र चढाउने स्थान पहुँचयुक्त बनाउने: नेपाल सरकार, स्थानीय निकाय, अन्य सम्बन्धित निकाय वा संस्थाले यात्रुहरु ओराल्ने र चढाउने स्थान निर्माण गर्दा वा गराउँदा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ:-
- (क) सडकमा सार्वजनिक सवारीले यात्रुहरु ओराल्न र चढाउन सवारी रोक्ने स्थान (Passanger Loading Zone) ह्वीलचियर प्रयोगकर्ता, होचापुड्का, दृष्टिविहिन, वैशाखी प्रयोगकर्ता लगायत सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि पहुँचयुक्त र प्रयोगमैत्री बनाउनु पर्नेछ ।
- (ख) खण्ड (क) को प्रयोजनको लागि सडकबाट उक्त स्थानको उचाइ, र्याम्पको व्यवस्था, ह्वीलचियरको लागि आवश्यक स्थान, सवारी प्रतिकक्षा गर्न बस्ने ठाउँ आदिको निर्माणमा विशेष ध्यान दिइनेछ ।
१०. सार्वजनिक यातायात पहुँचयुक्त बनाउने सम्बन्धी:
- (१) यातायात व्यावसायीले नयाँ सार्वजनिक बस खरिद गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त बस खरिद गर्नु पर्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम अपाङ्गता मैत्री सार्वजनिक यातायातको आयात वा खरिदमा आर्थिक ऐनमा उल्लेख भए बमोजिम राजश्व छुट सुविधा उपलब्ध गराईनेछ ।
- (३) पुराना सार्वजनिक बसहरूलाई पहुँचयुक्त बनाउनको लागि नेपाल सरकारले आर्थिक ऐनमा उल्लेख भए बमोजिम कर छुट लगायत विभिन्न अनुदानको व्यवस्था गरी व्यावसायीलाई उत्प्रेरित गर्नेछ ।
११. होटल तथा रेष्टुरेण्ट पहुँचयुक्त बनाउने: सम्बन्धित निकाय, संस्था वा व्यक्तिले होटल तथा रेष्टुरेण्ट निर्माण गर्दा वा गराउँदा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ:-
- (क) कुनै पनि भवन भाडामा लिई भुईँ तलामा होटल तथा रेष्टुरेण्ट सञ्चालन गर्दा कम्तीमा पनि रेष्टुरेण्टको विलिङ काउन्टर, डाइनिङ हल र शौचालयमा ह्वीलचियर प्रयोगकर्ता, वैशाखी प्रयोगकर्ता समेतका अपाङ्गता भएका व्यक्ति अवरोध विना जान सक्ने व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) लिफ्टको व्यवस्था गरिएको होटल तथा रेष्टुरेण्टमा ह्वीलचियर प्रयोगकर्ता लिफ्टसम्म पुग्न र प्रवेश गर्न कुनै प्रकारको भौतिक अवरोध हुनु हुँदैन ।

परिच्छेद-३

आन्तरिक सेवा र सुविधा पहुँचयुक्त बनाउने सम्बन्धी

१२. भवनको प्यासेज र लवि पहुँचयुक्त बनाउने:
- (१) सम्बन्धित संस्था वा व्यक्तिले सरकारी वा सार्वजनिक प्रयोजनको लागि वा सर्वसाधारणलाई खुला गरिएका व्यावसायिक भवन, आवासीय भवन जस्ता भवनको प्यासेज र लविहरू अपाङ्गता भएका व्यक्तिको स्वतन्त्र र सहज आवागमनलाई समेत ध्यानमा राखेर निर्माण गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि बनेका पुराना भवनहरूको हकमा मर्मत र सुधारको क्रममा सो व्यवस्था गरिनेछ ।
१३. अन्य आन्तरिक सेवा र सुविधा पहुँचयुक्त बनाउने:
- (१) सम्बन्धित संस्था वा व्यक्तिले सर्वसाधारणको उपयोगका लागि निर्माण गरिने आवास भवनको प्रवेश मार्ग, प्यासेज, ढोका, लवी, भर्याङ्ग, स्नानकक्ष, शौचालय, भान्सा, सुत्नेकोठादेखि लिएर यस भित्र उपलब्ध हुने अन्य सुविधाहरूलाई समेत अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।
- (२) सम्बन्धित संस्था वा व्यक्तिले विद्यालय, विश्वविद्यालय लगायत अन्य सबै निजी, गैर सरकारी तथा सरकारी शैक्षिक प्रयोजनको लागि सञ्चालित भवनहरूमा सो भवन परिसरमा प्रवेश गर्ने मार्ग, शौचालय, भवनका ढोका, भर्याङ्ग, कक्षाकोठा, कक्षाकोठामा मेच टेवलको राख्ने तरिका, पुस्तकालय, प्रशासनीक कार्यालय, सभा वा बैठक गर्ने हल, विभिन्न कार्यक्रमहरू गर्ने मञ्च, क्यान्टिन, प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब आदि ह्वीलचियर प्रयोगकर्ता, वैशाखी प्रयोगकर्ता, दृष्टिविहिन व्यक्ति लगायत सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-४

सूचना तथा संचार पहुँचयुक्त बनाउने सम्बन्धी व्यवस्था

१४. संचार प्रणाली पहुँचयुक्त बनाउने: सञ्चारमा अवरोध भएका वहिरा तथा सुस्त श्रवण व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त संचार प्रणालीको सुनिश्चिता गर्नु पर्नेछ ।
१५. दोभाषेको व्यवस्था गर्नु पर्ने :
- (१) पहुँचयुक्त सञ्चार प्रणालीको निर्माण र अभ्यासका लागि कुनै व्यक्ति, संस्था, समूह वा निकायले वहिरा वा सुस्त श्रवण व्यक्तिसँग सञ्चार वा विचार आदान प्रदान गर्नु पर्ने आवश्यकता भएमा त्यस्तो निकायले दोभाषेको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (२) सार्वजनिक सभा, समारोह, बैठक, भेला आदिमा वहिरा व्यक्तिको अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रतालाई सुनिश्चित गराउन वा यस्ता कार्यक्रमहरूमा अन्य व्यक्तिबाट अभिव्यक्त हुने विचार वा गतिविधिको बारेमा जान्न वा थाहा पाउने अधिकारको संरक्षण गर्न यस्ता कार्यक्रम आयोजना गर्ने व्यक्ति, संस्था वा निकायहरूले दोभाषेको अनिवार्य व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
१६. समाचार र सूचना सांकेतिक भाषामा पनि प्रसारण गर्नु पर्ने:

- (१) प्रत्येक न्यूज च्यानल टेलिभिजन प्रसारण संस्थाले कम्तीमा दिनको एकपटक सांकेतिक भाषामा समाचार प्रसारण गर्ने र हरेक समाचार बुलेटिन प्रसारण गर्दा मुख्य मुख्य समाचारलाई समानान्तर रूपमा सांकेतिक भाषामा पनि प्रसारण गर्नु पर्नेछ ।
- (२) सरकारी वा निजी क्षेत्रबाट सर्वसाधारणको लागि टेलिभिजन मार्फत प्रसारण गरिने कुनै पनि अत्यावश्यक सूचनाहरू प्रसारण गर्दा सँगसँगै सांकेतिक भाषामा समेत प्रसारण गर्नु पर्नेछ ।
१७. अन्य सूचना पहुँचयुक्त बनाउने: सम्बन्धित संस्थाले सार्वजनिक तथा निजी स्थलमा राखिने सवैको जानकारीका लागि राखिने स्कुलमा कक्षा कोठाको बाहिर कक्षा कोठाको नम्बर र नाम, कार्यालयको बाहिर राखिने शाखा वा विभागको नाम तथा सम्बन्धित कर्मचारीको नाम, होटलमा कोठाको नम्बर वा नाम, सरकारी कार्यालयको बाहिर राखिने नागरिक वडापत्र, महिला शौचालय र पुरुष शौचालय छुट्याउन राखिने सूचना जस्ता अत्यावश्यक सूचनाहरू दृष्टिविहिन व्यक्तिहरूले छाम्दा सजिलैसँग भेटिने स्थान र उचाइमा राखिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-५

पहुँचयुक्त पूर्वाधार र मापदण्ड

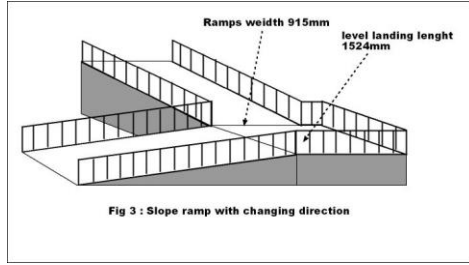
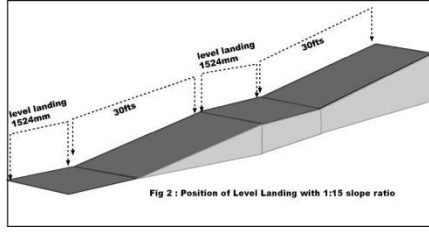
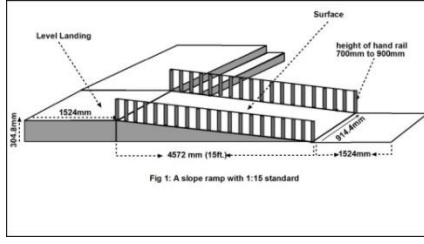
१८. ह्वीलचियरको लागि स्लोप र्याम्प:

- (१) सम्बन्धित निकाय वा व्यक्तिले अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन सार्वजनिक भवनमा प्रवेश गर्न खुड्किलाहरू राखिएको स्थानमा समानान्तर रूपमा ह्वीलचियरको लागि स्लोप र्याम्पको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको स्लोप र्याम्प स्थानको उपलब्धता अनुसार घुमाउरो वा सिधा र उपलब्ध साधन र स्रोत अनुसार पक्की ढलान गरेर वा काठको वा माटाको पनि बनाउन सकिनेछ ।
- (३) र्याम्पहरू आवश्यकता अनुसार राख्न र फिक्न मिल्ने बनाउन सकिनेछ ।
- (४) सम्बन्धित निकाय वा व्यक्तिले ह्वीलचियरका लागि स्लोप र्याम्प निर्माण गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको मापदण्ड अपनाउनु पर्नेछ:-
- (क) ह्वीलचियर गुडाउन जति सक्दो कम भिरालो र्याम्प बनाउनु पर्नेछ ।
- (ख) नयाँ बन्ने सार्वजनिक भवनको लागि सामान्यतया स्लोप र्याम्पको भिरालोपन (Slope) १:१५ को अनुपातमा हुनु पर्नेछ । पुरानो मर्मत सम्भार गरी र्याम्पको निर्माण गर्नु पर्ने वा सोही स्थानमा पुनर्निर्माणको क्रममा र्याम्प बनाउनु पर्ने भए अवस्था र ठाउँको उपलब्धता हेरी १:८ देखि १:१२ सम्मको अनुपातमा र्याम्प बनाउन सकिनेछ ।
- (ग) नयाँ बन्ने सार्वजनिक भवनको परिसर लगायत सवै प्रवेश मार्गहरू अनिवार्य रूपमा ह्वीलचियर प्रयोगकर्ताका लागि पहुँचयुक्त हुनु पर्नेछ । पुरानो सार्वजनिक भवनमा कम्तीमा एउटा प्रवेश मार्ग अनिवार्य रूपमा ह्वीलचियर प्रयोगकर्ताको लागि पहुँचयुक्त हुनु पर्नेछ ।
- (घ) र्याम्पको ह्वीलचियर गुडाउने सतहको चौडाइ समाउने रेलिडले ओगटेको भाग बाहेक कम्तीमा ३६ (९१५ मि.मि.) इन्च हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) कुनै पनि र्याम्पको एक भाग (Single Run) को लम्बाई बढीमा ९ मिटर अथवा ३० फिट भन्दा बढी नहुने गरी हरेक ३० फिट लम्बाइ पश्चात् एउटा Level Landing राख्नु पर्नेछ र आवश्यक भए पुनः अर्को भाग बनाउनु पर्नेछ ।
- (च) ६ इन्च भन्दा बढी उचाइको र्याम्प बनाउने भए अनिवार्य रूपले र्याम्पको दुवै तर्फ समाल्ने बार राख्नु पर्नेछ ।
- (छ) र्याम्पको क्लिनभि चगल को माथिल्लो र तल्लो भागमा अवतरण गर्ने ठाउँ (Level landing) निर्माण गर्नु पर्नेछ । भिखर्मा बिलमप्लन को चौडाइ पनि कम्तीमा ३६ इन्च (९१५ मि.मि.) हुनु पर्नेछ र लम्बाइ कम्तीमा ६० (१५२४ मि.मि.) इन्च हुनु पर्नेछ ।
- (ज) र्याम्पको दुवैतर्फ बनाइने हाते रेलिङको उचाइ र्याम्पको सतहबाट वयस्कहरूका लागि ९० सेन्टिमिटर र बालबालिकाका लागि ७० सेन्टिमिटर हुनु पर्नेछ । यसै गरी हरेक र्याम्पमा ह्वीलचियर प्रयोगकर्ताले ह्वीलचियर गुडाउँदा पांग्रा बाहिर जानबाट रोक्न दुवै छेउमा ५ देखि १० सेन्टिमिटर उचाइको Side Rail बनाउनु पर्नेछ ।

(भ्र) रूयाम्पको सतह निर्माणमा गर्दा, पानी परेको वा अन्य अवस्थामा हवीलचियर गुडाउँदा पांग्रा नचिप्लने र हवीलचियर प्रयोगकर्ताको सहयोगीका खुट्टा नचिप्लने किसिमले बनाउनु पर्नेछ ।

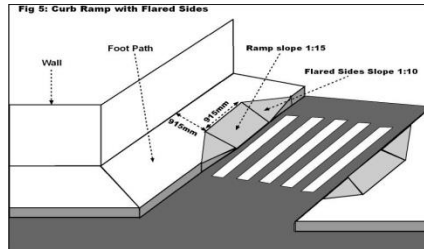
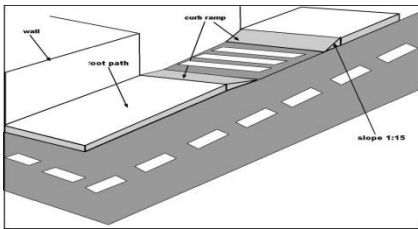
MONCSW

हवीलचियर र्याम्प

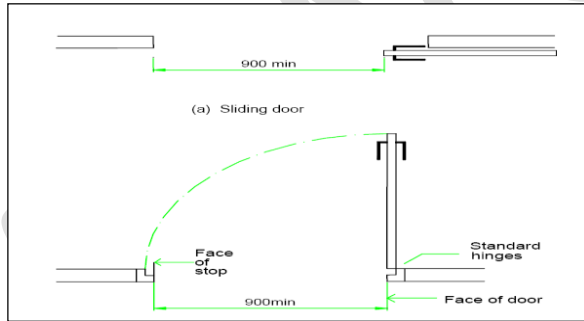
१९. हवीलचियरका लागि कर्व र्याम्प :

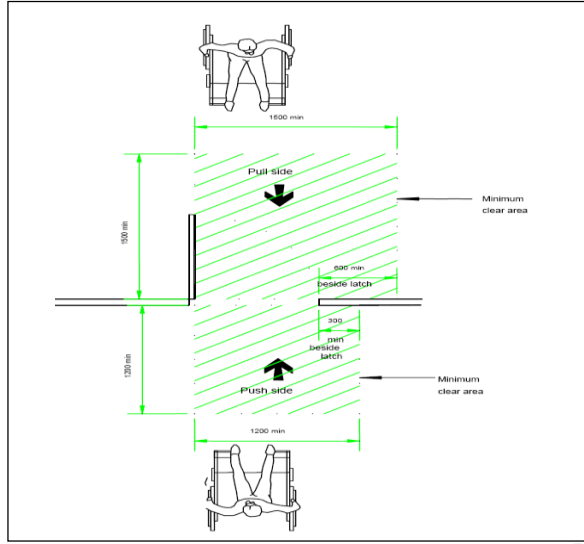
- (१) सम्बन्धित निकाय वा व्यक्तिले खास गरेर सडकपेटीबाट सडकतर्फ ओर्लँदा, सडकबाट सडकपेटीमा उक्लँदा वा जेब्रा कसीड प्रयोग गर्ने स्थान लगायत सामान्य रुपमा अग्लो र होचो सतहको बीचमा हवीलचियर लगायत अन्य पांग्रे साधनलाई आवतजावतमा अवरोध हुन नदिन कर्व र्याम्पको निर्माण गर्नु पर्नेछ ।
- (२) सम्बन्धित निकाय वा व्यक्तिले आवश्यकता अनुसार दोवाटो, चौवाटो, पार्किङ स्थल, सडक पार गर्न बनाइएका स्थान, सडक वा सडकपेटीबाट किनारामा रहेका भवनहरुमा प्रवेश गर्ने ठाउँमा समेत कर्व र्याम्प बनाउनु पर्नेछ ।
- (३) कर्व र्याम्प निर्माण गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको मापदण्ड अपनाउनु पर्नेछ:-
 - (क) स्लोप र्याम्पमा जस्तै कर्व र्याम्पको पनि भिरालोपनको मापदण्ड नयाँ संरचनाको हकमा १:१५ र पुरानो मर्मत सम्भार वा पुनर्निर्माणको हकमा १:१२ को अनुपात भन्दा कम हुनु हुँदैन ।
 - (ख) हवीलचियरको लागि कर्व र्याम्पको चौडाइ कम्तीमा ३६ इन्च (९१५ मि.मि.) हुनु पर्नेछ ।
 - (ग) मुख्य सडक र फुटपाथलाई जोड्न कर्व र्याम्प बनाउँदा कर्व र्याम्प सडक पेटीको केही भागलाई नै काटेर बनाउने भए उक्त कर्व र्याम्पको दुवै छेउहरुको (flared sides) को भिरालोपन न्यूनतम १:१० को अनुपातमा हुनु पर्नेछ ।
 - (घ) सडक पेटी र सडकको बीचमा बिचभम कष्मभक सहितको कर्व र्याम्प निर्माण गरिने भए सडक पेटीबाट उक्त र्याम्पमा हवीलचियर विस्तारै ओराल्न अथवा सडकबाट उक्त र्याम्प हुँदै हवीलचियर सडकपेटीमा उकालेर चाहेको दिशातिर हवीलचियर घुमाउनको लागि कम्तीमा ३६ (९१५ मि.मि.) इन्च चौडाइको स्थान उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

२०. ढोका:

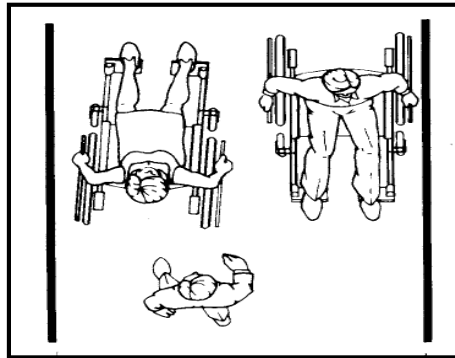
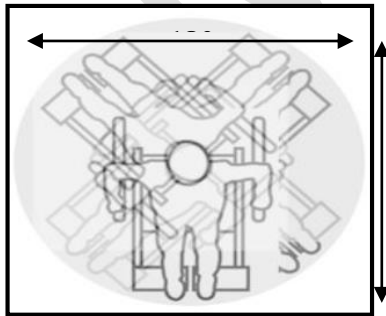
- (१) सार्वजनिक भवन, भवन परिसर वा सार्वजनिक प्रयोजनको लागि निर्माण गरिने कुनै पनि भौतिक संरचनामा आवश्यकता अनुसार बनाइने ढोका ह्वीलचियर प्रवेशको लागि अवरोध मुक्त हुनु पर्नेछ ।
- (२) सम्बन्धित निकाय वा व्यक्तिले ढोका निर्माणका गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको मापदण्ड अपनाउनु पर्नेछ:-
- (क) ढोकाका खापाहरु ९० डिग्रीमा खुल्दा अर्थात पूरै खुल्दा कम्तीमा पनि ढोकाको खुला रहेको भागको चौडाइ (Clear Weidth) ३२ इन्च (८१३ मि.मि.) हुनु पर्नेछ ।
- (ख) दुई वटा स्वतन्त्र खापाहरु (Independent Leaves) भएको र सामान्य अवस्थामा भित्र पस्न वा निस्कन कम्तीमा एउटा खापा प्रयोग गरिने गरी बनाइएको ढोकामा प्रयोग गरिने खापा ९० डिग्रीमा खोल्दा खुला भागको चौडाइ कम्तीमा ३२ इन्च (८१३ मि.मि.) को हुनु पर्नेछ ।
- (ग) ढोका खोल्नको लागि ठेल्दा ५ पाउण्ड भन्दा बढी बल प्रयोग गर्नु पर्ने ढोका पहुँचयुक्त मानिनेछैन ।
- (घ) ढोकाबाट भित्र र बाहिर आवश्यकता अनुसार वन्द गर्न र खोल्नको लागि जडान गरिने चुकुल, ह्याण्डल, साङ्लो वा ताल्चा लगाउने ठाउँ जडान गर्दा जमिनबाट उक्त जडान गर्ने ठाउँको उचाई ४२ देखि ४८ इन्च (१०६७ मि.मि. देखि १२१९ मि.मि.) भन्दा बढी हुनु हुँदैन ।
- (ङ) ढोका खोल र लगाउने क्रममा ह्वीलचियर अगाडी पछाडी सार्नु पर्ने वा घुमाउनु पर्ने हुनाले यसको लागि ढोकाभित्र र बाहिर पर्याप्त ठाउँ उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (३) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहाय बमोजिम निर्माण भएको ढोका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि पहुँचयुक्त मानिनेछैन:-
- (क) खापा खोलन निकै बल प्रयोग गर्नु पर्ने वा स्प्रिङले कसिलो बनाइएको आफै वन्द हुने खापा (Self Closing door) भएको ढोका ।
- (ख) ह्वीलचियरमा वसेर वा वैशाखीमा उभिएर ढोका बाहिर वा भित्र खोल र वन्द गर्न पर्याप्त ठाउँ उपलब्ध नभएको ढोका ।

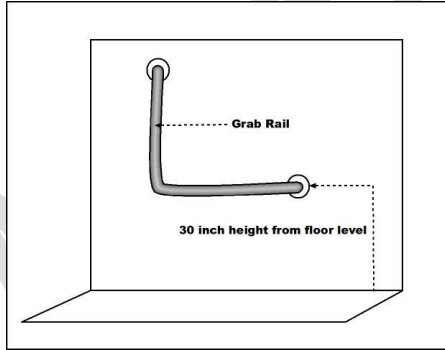
२१. ह्वीलचियर घुमाउन आवश्यक पर्ने ठाउँ:

- (१) ह्वीलचियर लिएर आवागमन गर्दा विभिन्न अवस्थामा आवश्यकता अनुसार ह्वीलचियर दायाँ बायाँ वा विपरीत दिशातर्फ घुमाउन पर्याप्त ठाउँ हुनु पर्नेछ ।
- (२) सामान्यतया एउटा ह्वीलचियर १८० डिग्रीमा घुमाउनको लागि कम्तीमा ७१ इन्च (१८०० मि.मि.) व्यास (Diameter) को स्थान उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (३) सडक पेट्टी, सार्वजनिक शौचालय, स्नानगृह, सार्वजनिक भवनका प्यासेज, करिडोर वा वरण्डा, एटीएम राखिएको कोठा, सार्वजनिक टेलिफोन बुथ, डिपार्टमेन्टल स्टोरमा सामानहरु राखिएका दुई र्याकका लहरहरु बीचको खाली भाग, लाइब्रेरीमा पुस्तक राख्ने र्याकका लहरहरु बीचको स्थान, कक्षा कोठामा दायाँ बायाँ तर्फ डेस्क बेन्च राखी बीचमा खालि राखिएको स्थान आदिमा ह्वीलचियर घुमाउन मिल्ने गरी स्थान उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (४) सडक पेट्टी, सडक, भवनका प्यासेज वा करिडोर, लवी आदिमा ह्वीलचियर सहजसँग गुडाउन एउटा ह्वीलचियरको लागि मात्र कम्तीमा ४८ इन्च (१२०० मि.मि.) चौडाइको ठाउँ आवश्यक पर्ने भएकोले यस्ता ठाउँहरुमा ह्वीलचियर घुमाउन, अर्को विपरीत दिशाबाट आएको ह्वीलचियर सजिलैसँग पार गर्न र ह्वीलचियर सँगै पैदल हिँड्ने व्यक्ति समेत हिँडन मिल्ने गरी आवश्यक स्थानको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (५) सार्वजनिक भवनमा बनाइने करिडोर र प्यासेजहरु दुईवटा ह्वीलचियरहरु विना अवरोध पार (Cross) हुन कम्तीमा ७१ इन्च (१८०० मि.मि.सम्म) चौडा बनाउनु पर्नेछ ।

२२. स्नानघर (Bathroom) :

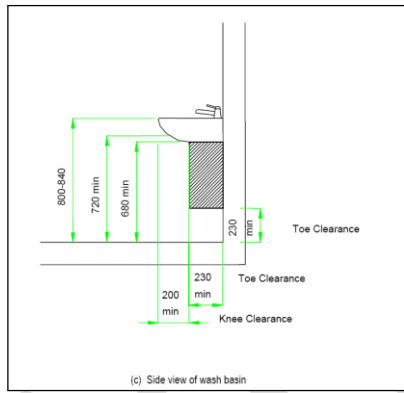
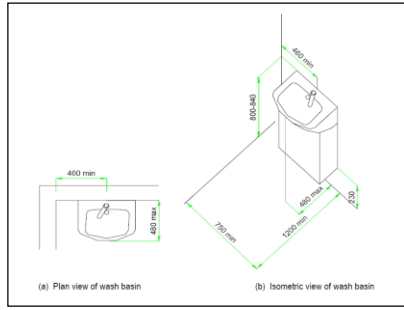
- (१) सार्वजनिक स्नानघर वा आवास गृहमा बनाइने स्नानघर हवीलचियर प्रयोगकर्ता, अन्य सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि प्रयोग मैत्री र पहुँचयुक्त हुनु पर्नेछ।
- (२) सार्वजनिक स्नानघर वा आवास गृहमा बनाइने स्नानघर निर्माणका गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको मापदण्ड अपनाउनु पर्नेछ:-
 - (क) एउटा पहुँचयुक्त स्नानघरको भित्री भाग कम्तीमा ९२.५ इन्च लम्वाई र ७१ इन्च चौडाइको हुनु पर्नेछ।
 - (ख) स्नानघरको ढोकाको चौडाइ कम्तीमा ३२ इन्च (८१३ मि.मि.) हुनु पर्नेछ।
 - (ग) स्नानघरको ढोकासम्म आई पुग्न खुड्किला उक्लनु पर्ने भएमा सँगसँगै र्याम्पको व्यवस्था हुनु पर्ने र खुड्किला उक्लन नपर्ने भएमा हवीलचियर गुडाउन कुनै अवरोध नभएको हुनु पर्नेछ।
 - (घ) स्नानघरको भित्र हवीलचियर घुमाउनको लागि ७१ इन्च (१८०० मि.मि.) व्यास (Diameter) को स्थान उपलब्ध हुनु पर्नेछ।
 - (ङ) स्नानघरमा उपलब्ध गराइने सावर खोल र बन्द गर्न प्रयोग गरिने स्वीच (Shower Controls) भुईँको सतहबाट बढीमा ४० इन्चको उचाइमा राख्नु पर्नेछ। सावर खोल र बन्द गर्न प्रयोग गरिने स्वीच भूईँमा पीर्कामाथि वसेर वा मेचमा वसेर समेत प्रयोग गर्न सहज हुनु पर्नेछ।
 - (च) लुगा भुण्ड्याउने खुट्टी, टवेल राख्ने वार, सावुन राख्ने ठाउँ, भुईँको सतहबाट बढीमा ३९ इन्च देखि ४७ इन्च (१००० मि.मि. देखि १२०० मि.मि.) को उचाइमा हुनु पर्नेछ।
 - (छ) स्नानघर भित्र हवीलचियर प्रयोगकर्ता वा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि उठन र बस्न सजिलो हुन गरी भित्तामा समाल्ने डण्डीको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ। सो समाल्ने डण्डी (Grab Rail) भूईँको सतहबाट बढीमा ३० इन्चको उचाइमा हुनु पर्नेछ।
 - (ज) अपाङ्गता भएको व्यक्ति कुनै कारणवस स्नानघरभित्र लडेमा वा दुर्घटना भएमा सजिलैसँग आपतकालीन आल्राम बजाउने वटन दवाउन मिल्ने गरी सो वटन भूईँको सतहबाट बढीमा १५ इन्चको उचाइमा राख्नु पर्नेछ।

२३. सार्वजनिक धारा र हात मुख धुने वेशीन :

- (१) कुनै पनि सार्वजनिक प्रयोजनको लागि बनाइने पानीका धारा, वास वेसिन आदि हवीलचियर प्रयोगकर्ता, वैशाखी प्रयोगकर्ता, होचापुड्का, दृष्टिविहिन व्यक्ति लगायत सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ।
- (२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि सार्वजनिक धारासम्म हवीलचियर जान सक्ने गरी र्याम्पको व्यवस्था, धाराको उचाइ, धाराको प्रकार, सरसफाइको लागि उपयोग गरिने सामानहरु राख्ने ठाउँ, सतहको निर्माण आदिमा विशेष ध्यान दिनु पर्नेछ।
- (३) हात मुख धुने वेशीन (Wash Basin) निर्माण गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको मापदण्ड अपनाउनु पर्नेछ:-
 - (क) हवीलचियर प्रयोगकर्ताको लागि हात मुख धुने वेशीन (Wash Basin) जडान गर्दा वेशिनको बीचको भाग र यसको छेउपट्टीको पर्खाल (Side Wall) को दुरी कम्तीमा ४६० मि.मी. को हुनु पर्नेछ।

- (ख) वेशिनको माथिल्लो किनारा (Top Edge) भुइँको सतहबाट बढीमा ३१ देखि ३३ इन्च (८०० मि.मि. देखि ८४० मि.मि.) को उचाइमा हुनु पर्नेछ ।
- (ग) वेशिनको मुनिको भागमा ह्वीलचियरको अगाडीपट्टीको केही भाग सहित व्यक्तिको घुँडा छिराउन मिल्ने स्थान उपलब्ध हुनु पर्नेछ । यसको लागि कम्तीमा ७५० मि.मि. चौडा, वेशिनको मुनिको भाग र सतह बीचको उचाई ६८० मि.मि. र भित्रपट्टी घुँडा अटाउनको लागि २०० मि.मि. स्थान खाली हुनु पर्नेछ ।
- (घ) वेशिनको ठीक माथि राखिने ऐना जमिनको सतहबाट बढीमा १००० मि.मि. उचाइमा राख्नु पर्नेछ ।

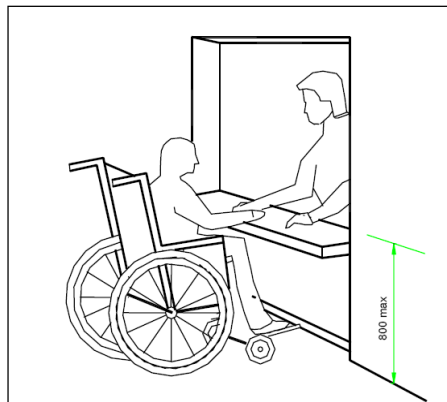
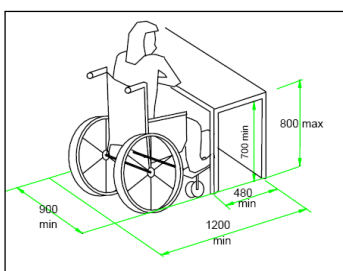
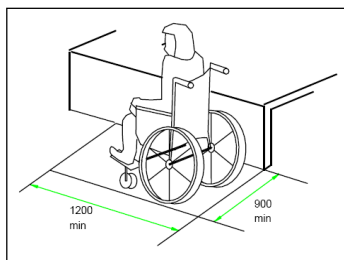

२४. टेवल, काउन्टर तथा अन्य: सम्बन्धित निकाय वा संस्थाले आफ्नो भवनको कार्यस्थल लगायत अन्य आन्तरिक सेवा सुविधा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ: -
- (क) टेवल ह्वीलचियर प्रयोगकर्ताको लागि कार्यालयमा काम गर्ने डेस्क, पढ्न लेख्न प्रयोग गरिने टेवल आदि प्रयोग गर्नको लागि कम्तीमा पनि ९०० मि.मि. ह १२०० मि.मि. स्थान उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (ख) खण्ड (क) को प्रयोजनको लागि त्यस्तो टेवलको उचाई बढीमा ७६२ मि.मि. देखि ८०० मि.मि. सम्म हुनु पर्नेछ ।
- (ग) ह्वीलचियर प्रयोगकर्तालाई टेवल वा डेस्कमा आफ्ना कामहरू सजिलोसँग गर्नको लागि ह्वीलचियरको अगाडीपट्टीको भाग र व्यक्तिको घुँडा टेवल वा डेस्क मुनि छिराउन कम्तीमा ४८० मि.मि. भित्र ९५५ मि.मि. र ९०० मि.मि. चौडा स्थान उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (घ) सुत्ने कोठामा भित्तामा जडान गरिने लुगा भुण्ड्याउने खुट्टी ह्वीलचियर प्रयोगकर्ताको लागि भुँइको सतहबाट बढीमा ४२ देखि ४८ इन्चको उचाईमा हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) सरकारी, गैर सरकारी वा निजी कार्यालयमा सर्वसाधारणलाई सेवा दिन बनाइएका काउन्टर, सिनेमा हलका टिकट काउन्टर, रिसेप्सन, आवेदन फाराम लिन वा भर्न प्रयोग गरिने डेस्क, सोधपुछ वा सूचना डेस्क, दर्ता चलानी डेस्क आदि ह्वीलचियरले टेकेको सतहबाट बढीमा ३० इन्चको उचाइमा हुनु पर्नेछ ।

- (च) स्वीलचियर प्रयोगकर्ताहरूका लागि खाना खाने डाइनिङ टेबलको सतह भुईँको सतहबाट बढीमा ३० इन्चको उचाइमा हुनु पर्नेछ ।
- (छ) स्वीलचियर प्रयोगकर्ताको लागि काम गर्ने टेबल, कम्प्युटर टेबल, लेखपढ गर्ने टेबल आदिको सतह भुईँको सतहबाट बढीमा ३० इन्चको उचाइमा हुनु पर्नेछ । यसै गरी दराज, फाइलिङ क्याबिनेट आदिमा सामान राख्न र भिक्नको लागि बनाइने खानाहरु (Shelves) बढीमा ४८ इन्चको उचाइमा हुनु पर्नेछ ।

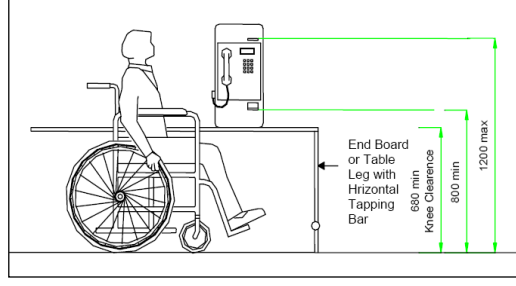
टेबल

काउण्टर

२५. सार्वजनिक टेलिफोन बुथ र एटीएम सेवा: सम्बन्धित निकाय वा संस्थाले आफ्नो सार्वजनिक टेलिफोन बुथ र एटीएम सेवा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ; -
- (क) सार्वजनिक स्थानमा ए.टी.एम. राखिएको कोठामा स्वीलचियर प्रवेशमा कुनै अवरोध हुनु हुँदैन । यसको लागि ढोका, आवश्यक भए र्याम्प र कोठाभित्र पसिसकेपछि, स्वीलचियर घुमाउन चाहिने आवश्यक स्थान उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (ख) ए.टी.एम. मेसिन उपयोग गर्न राखिएका बटनहरू स्वीलचियरले टेकेको सतहबाट बढीमा ३० इन्चको उचाइमा हुनु पर्नेछ ।
- (ग) ए.टी.एम. मेसिन उपयोग गर्न प्रयोग गरिने बटनहरूमा उल्लेख गरिएका नम्बर वा कमाण्डलाई अनिवार्य रूपमा दृष्टिविहिन व्यक्तिहरूले पढ्न मिल्ने गरी ब्रेल लिपिमा पनि राखिनु पर्नेछ ।
- (घ) उभिएर ए.टी.एम. मेसिन उपयोग गर्न नमिल्ने अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि बस्नको लागि सिटको व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ । यस्तो सिट फोल्ड गर्न मिल्ने गरी बनाउन सकिनेछ ।
- (ङ) सार्वजनिक टेलिफोन बुथ राखिएको स्थानमा स्वीलचियर प्रयोगकर्तालाई प्रवेश गर्न र यसको उपयोगमा कुन पनि अवरोध हुनु हुँदैन ।
- (च) स्वीलचियर प्रयोगकर्ताको लागि क्वाइन छिराउने प्वाल, टेलिफोन रिसीभर र नम्बर लेखिएका बटनहरू भुईँको सतहबाट बढीमा ३० इन्चको उचाइमा प्राप्त हुने गरी राखिएको हुनु पर्नेछ ।

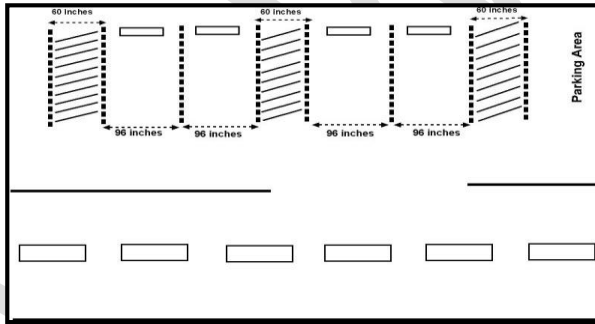
पहुँचयुक्त सार्वजनिक टेलिफोन बुथ

२६. सवारी पार्किङ्ग:

- (१) सवारी पार्किङ्ग गर्न बनाइएका ठाउँहरूमा कम्तीमा हरेक १० वटा सवारी पार्किङ्ग स्थल बराबर अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि एउटा पहुँचयुक्त सवारी पार्किङ्ग स्थलको अनिवार्य रूपमा निर्माण गर्नु पर्नेछ र उक्त स्थानमा स्पष्ट देखिने गरी अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूपको पहुँचयुक्तताको चिन्ह (Accessibility Signage) राख्नु पर्नेछ ।
- (२) अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पार्किङ्गको व्यवस्था गर्दा विशेष प्रकारको स्कुटरको लागि प्रति स्कुटर कम्तीमा ४८ इन्च चौडाइ र ६० इन्च लम्बाइ भएको स्थान छुट्याउनु पर्नेछ र पार्किङ्ग गरिएको एउटा स्कुटर र अर्को स्कुटरको बीचमा कम्तीमा ३६ इन्चको खुला ठाउँ हुनु पर्नेछ ।
- (३) कार, भेन, जीप आदि सवारी साधनको हकमा पहुँचयुक्त पार्किङ्ग स्थलको लागि कम्तीमा ९६ इन्च चौडाइ र १८८ इन्च लम्बाइको स्थान छुट्याउनु पर्नेछ र एउटा पार्किङ्ग गरेको सवारी साधन र अर्को पार्किङ्ग गरिएको सवारी साधनको बीचमा कम्तीमा ६० इन्च चौडा खुला स्थान हुनु पर्नेछ ।
- (४) पार्किङ्ग स्थलमा सवारी पार्किङ्ग गरी अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई पुनः ह्वीलचियरमा वसेर वा अन्य सहायक सामग्री प्रयोग गरी आफ्नो काममा जानको लागि बाटोमा कुनै प्रकारका अवरोधहरू हुनु हुँदैन र यसको लागि र्याम्प आवश्यक पर्ने ठाउँमा र्याम्प निर्माण गरिएको हुनु पर्नेछ ।

पहुँचयुक्त पार्किङ्ग

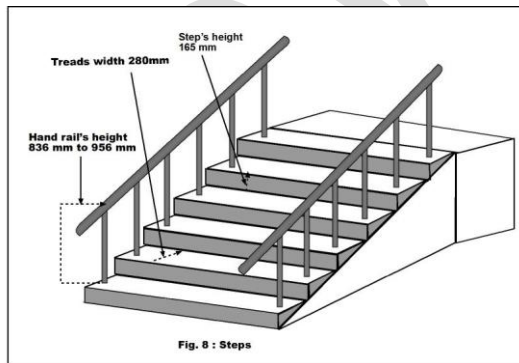
२७. सभा सम्मेलन हल र सिनेमा हल: सम्बन्धित निकाय वा संस्थाले ार्वजनिक सभा सम्मेलन हल र सिनेमा हल अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ: -

- (क) सार्वजनिक सभा, सम्मेलन हलभित्र ह्वीलचियर प्रयोगकर्ता, वैशाखी प्रयोगकर्ता, दृष्टिविहिन व्यक्ति लगायतका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि प्रवेशमा कुनै पनि प्रकारको भौतिक अवरोध राख्न पाइने छैन ।
- (ख) सभा, सम्मेलन हलभित्र कार्यक्रम सञ्चालन लगायत विभिन्न कृयाकलाप गर्न बनाइएको मञ्चमा ह्वीलचियर जान सक्ने गरी र्याम्पको व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ
- (ग) सभा, सम्मेलन हलको दर्शक दीर्घामा कुल सिट संख्याको ५ प्रतिशत सीट ह्वीलचियर प्रयोगकर्ता र वैशाखी प्रयोगकर्ता लगायत अन्य हिँडडुलमा कठिनाई हुने अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।

- (घ) स्वीलचियरमा वसेर वा मेचमा वसेर कार्यक्रम सञ्चालन गर्न वा विचार अभिव्यक्त गर्न हरेक सभा तथा सम्मेलन हलको मञ्चमा कम्तीमा एउटा कम उचाइको पोडीयम अनिवार्य रूपमा व्यवस्था गरिनु पर्नेछ । यस्तो पोडीयमको भुँइको सतहबाट माइक स्ट्याण्ड राखिने सतहको उचाइ बढीमा ३० इन्चको हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) हरेक सिनेमा हल वा थिएटरमा स्वीलचियर प्रयोगकर्ता, वैशाखी प्रयोगकर्ता, दृष्टिविहिन व्यक्ति लगायत अन्य अपाङ्गता भएका व्यक्तिको प्रवेशमा कुनै प्रकारको भौतिक अवरोधहरू हुनु हुँदैन ।
- (च) हरेक सिनेमा हल वा थिएटरको दर्शक दीर्घामा कुल सीट संख्याको कम्तीमा ५ प्रतिशत सिटहरू स्वीलचियर प्रयोगकर्ता लगायत अन्य अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि पहुँचयुक्त तुल्याइएको हुनु पर्नेछ ।
- (छ) थिएटरको कार्यक्रम मञ्चन गर्ने ठाउँसम्म स्वीलचियर प्रयोगकर्ता विना अवरोध जान सक्ने गरी आवश्यकता अनुसार र्याम्पको व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ ।

२८. भर्याङ्ग :

- (१) सार्वजनिक भवनमा बनाइएका भर्याङ्गहरू वैशाखी, क्यालीपर, कृतिम खुट्टा, एल्बो कचेस, लट्ठी आदिको प्रयोग गर्नु पर्ने व्यक्ति, दृष्टिविहिन व्यक्ति लगायत अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि चढ्न र ओर्लनको लागि सहज, सुरक्षित र मैत्रीपूर्ण हुनु पर्नेछ ।
- (२) सार्वजनिक स्थल, आवासगृह, सर्वसाधारणको लागि विभिन्न सेवा प्रदान गर्न बनाइएका निजी तथा सार्वजनिक भवन लगायत अन्य ठुला व्यावसायिक भवनरुमा भर्याङ्ग निर्माण गर्दा देहायको मापदण्ड अपनाउनु पर्नेछ:-
- (क) भर्याङ्गका हरेक खुडकिलाहरू समान उचाइ र समान चौडाइका हुनु पर्नेछ ।
- (ख) खुडकिलाको खुट्टा राख्ने ठाउँ ९त्वभवम० को चौडाइ ११ इन्च (२८० मि.मि.) भन्दा कम हुनु हुँदैन ।
- (ग) खुडकिलाको उचाइ ६.५ इन्च (१६५ मि.मि.) भन्दा बढी हुनु हुँदैन ।
- (घ) भर्याङ्गको दुवैतिर हाते रेलिङ्ग अनिवार्य रूपले राख्नु पर्नेछ । भर्याङ्गको एक छेउ वा दुवै छेउमा पर्खाल भएमा पर्खाल र हाते रेलिङ्गको बीचमा १ देखि १.५ इन्च सम्मको खाली भाग राखेर हाते रेलिङ्ग निर्माण गर्नु पर्नेछ ।
- (ङ) हाते रेलिङ्गको उचाइ (हरेक खुडकिला जहाँबाट रेलिङ्ग सुरु हुन्छ त्यहाँदेखि समाल्ने ठाउँसम्म) ३४ र ३८ इन्च (८६३ मि.मि. र ९६५ मि.मि.) को बीचमा हुनु पर्नेछ ।

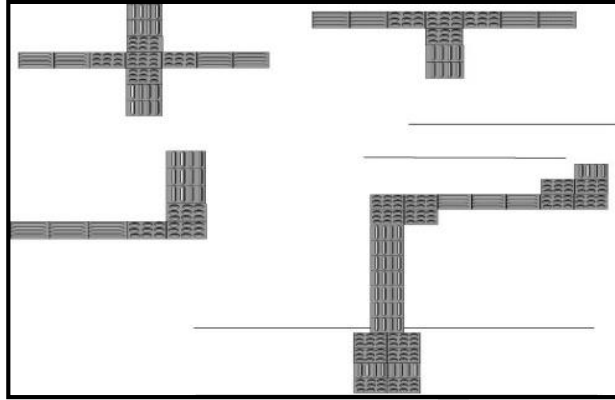
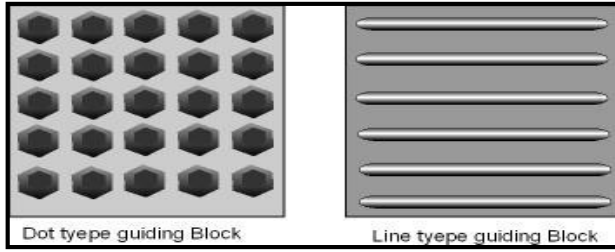

२९. लिफ्ट: अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि तला चढ्न र ओर्लनको लागि लिफ्ट जडान गरिएका आधुनिक भवनमा लिफ्ट जडान गर्दा देहायको मापदण्ड अपनाउनु पर्नेछ:-

- (क) पार्किङ स्थल वा मुख्य प्रवेशद्वार वा भवन परिसरबाट लिफ्टसम्म स्वीलचियर आइपुग्नको लागि कुनै किसिमको भौतिक अवरोध हुनु हुँदैन ।
- (ख) लिफ्टमा ढोकाको चौडाई न्यूनतम ३६ इन्च (९१५ मि.मि.) र लिफ्टको भित्र एउटा स्वीलचियरको लागि न्यूनतम ४८ इन्च (१२२० मि.मि.) चौडाइ र ५५ इन्च (१३९७ मि.मि.) लम्बाइको स्थान उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

- (ग) लिफ्टभिन्न पसिसकेपछि ह्वीलचियर घुमाउनको लागि आवश्यक पर्ने पर्याप्त ठाउँ सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ ।
- (घ) लिफ्टलाई बोलाउनको लागि प्रयोग गर्ने विद्युतीय बटनहरु ह्वीलचियरले टेकेको सतहबाट बढीमा ४२ इन्च (१०६६ मि.मि.) को उचाइमा राख्नु पर्नेछ ।
- (ङ) व्यक्तिभिन्न पसिसकेपछि लिफ्टलाई आफूले चाहेको तलासम्म पुर्याउन थिच्नु पर्ने बटन राखिएको उचाइ पनि बढीमा ४२ इन्च (१०६६ मि.मि.) हुनु पर्नेछ ।
- (च) लिफ्ट सञ्चालन गर्नको लागि प्रयोग गर्नु पर्ने बटनहरुमा लेखिएका अक्षरहरु न्यूनदृष्टि भएको व्यक्तिले समेत पढ्न सक्ने गरी ठुला अक्षरमा र पूर्ण दृष्टिविहिन व्यक्तिले समेत प्रयोग गर्न मिल्ने गरी ब्रेलमा पनि लिपिवद्ध गर्नु पर्नेछ ।
- (छ) लिफ्ट सञ्चालन भैसकेपछि माथि जाँदैछ कि तल जाँदैछ भनेर थाहा पाउन र कुन तलामा लिफ्ट पुग्यो भनेर थाहा पाउन आँखाले देख्न सकिने संकेतको साथै कानले सुन्न सकिने ध्वनि संकेतको समेत व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (ज) लिफ्टको भित्र भित्तामा भुँइको सतहबाट बढीमा ३६ इन्च (९१५ मि.मि.) उचाइमा रहने गरी तेर्सो (Horizontal) समाल्ने बार राखिएको हुनु पर्नेछ ।
३०. पानीको धारा: सार्वजनिक धारा निर्माण गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको मापदण्ड अपनाउनु पर्नेछ:-
- (क) सार्वजनिक स्थलमा बनाइने खुला धाराको हकमा ह्वीलचियरमा वसेर पानीको धारा प्रयोग गर्नको लागि ह्वीलचियरले टेकेको सतहबाट धाराको टुटी (Spout) सम्मको उचाई बढीमा ३० देखि ३६ इन्चसम्मको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) धाराको पानी सिधै भुँइमा झर्ने गरी बनाइएको धारामा पानी झर्न बनाइएको सतहमा वैशाखी वा ह्वीलचियर नचिप्लने गरी निर्माण गर्नु पर्नेछ ।
- (ग) धाराको नजिकै सावुन वा ब्रस राख्न बनाइने ठाउँको उचाइ पनि भुँइको सतहबाट बढीमा ३० इन्चको उचाइमा हुनु पर्नेछ ।
- (घ) लुगा कपडा आदि राख्न वा फुण्ड्याउन बनाइएको खुट्टी आदि बढीमा ४२ इन्चको उचाइमा हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) सकेसम्म धाराहरु छनौट गर्दा सवैलाई उपयुक्त हुने किसिमका धाराहरु छनौट गर्नु पर्नेछ ।
३१. शौचालय:
- (१) कुनै पनि भवनमा सर्वसाधारणको प्रयोगको लागि निर्माण गरिएका सौचालय, आवास गृहमा निर्माण गरिएका शौचालय र अन्य शौचालयमा ह्वीलचियर प्रयोगकर्ता लगायत अन्य अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि प्रवेश र प्रयोगमा कुनै अवरोध हुनु हुँदैन ।
- (२) सौचालय निर्माण गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको मापदण्ड अपनाउनु पर्नेछ:-
- (क) शौचालयको ढोकाको खापा बाहिर तर्फ खुल्ने गरी बनाउने भए ह्वीलचियर प्रयोगकर्ताले बाहिर आफु सुरक्षित रही ढोकाको खापा बाहिर तर्फ तान्न मिल्ने गरी पर्याप्त ठाउँ राख्नु पर्नेछ । ढोका तान्दा ह्वीलचियर थोरै पछाडिपट्टी गुडाउने र पुरै ढोका खुलिसकेपछि मात्र भित्र प्रवेश गराउनको लागि अतिरिक्त ठाउँको आवश्यकता पर्ने भएकोले यस्तो अतिरिक्त ठाउँ कम्तीमा पनि ६० इन्च लम्बाइ र ३६ इन्च चौडाइको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) खापा भित्र पट्टी खुल्ने गरी बनाउने भए ह्वीलचियर भित्र प्रवेश गराएर पुन ह्वीलचियर घुमाएर ढोका बन्द गर्न र उपयुक्त ठाउँमा ह्वीलचियरलाई उभ्याएर शौच स्थानमा सर्न मिल्ने गरी खुला ठाउँ राख्नु पर्नेछ । भित्र पट्टी शौच स्थानले ओगट्ने स्थानको अतिरिक्त यस्तो खुल्ला ठाउँ कम्तीमा पनि ३२ इन्च चौडा र ५१ इन्च लम्बाइको हुनु पर्नेछ ।
- (ग) परम्परागत (टुकुक्क वसेर गर्ने) शौचस्थान अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई अनुपयुक्त र कष्टकर हुने हुनाले सार्वजनिक सौचालयमा सकेसम्म सवैका लागि उपयुक्त हुने कमोड (मेचमा वसे जसरी वसेर गर्न मिल्ने) को प्रयोग गर्नु पर्नेछ । यस्तो कमोड जडान गर्दा यसको उचाई सतहबाट बढीमा १९ इन्च हुनु पर्नेछ ।

- (घ) शौचालय भएको स्थान वा शौचालयलाई संकेत गर्ने सूचना लेखिएको ठाउँमा ब्रेलमा पनि लेख्नु पर्ने र महिला शौचालय र पुरुष शौचालय छुट्टयाउन लागि ब्रेलमा समेत लेख्नु पर्नेछ । यस्तो ब्रेलमा लेखिएको सूचना दृष्टिविहिन व्यक्तिले उभिएर हातले छाम्दा सहज हुने गरी सतहबाट बढीमा ४२ इन्चको उचाइमा राख्नु पर्नेछ ।
- (ङ) सार्वजनिक पुरुष शौचालयमा पुरुषहरुको लागि पिसाव फेर्नको लागि बनाइएको युरिनलसम्म स्वीलचियर लिएर जान कुनै अवरोध हुनु हुँदैन ।
- (च) स्वीलचियरले टेकेको सतहबाट युरिनलको उचाइ बढीमा ३० इन्च हुनु पर्नेछ ।
३२. **सडक पेटी (Side Walk):** पहुँचयुक्त सडकपेटी निर्माण गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचयुक्त बनाउन देहायको मापदण्ड अपनाउनु पर्नेछ:-
- (क) सडक पार गर्न बनाइएका स्थानमा सडक पार गरिसकेपछि सडकबाट सडकपेटीतर्फ उक्लनु पर्ने ठाउँमा कर्व र्याम्पको व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) स्वीलचियर प्रयोगकर्तालाई सडक पेटीमा स्वीलचियर गुडाउँदा सडकमा हिँडने अन्य व्यक्तिबाट वा अन्य व्यक्तिलाई स्वीलचियर प्रयोगकर्ताबाट कुनै अवरोध नहुनको लागि सडकपेटीको चौडाइ कम्तीमा ७१ इन्च (१८०० मि.मि.) सुनिश्चित हुनु पर्नेछ ।
- (ग) सडकपेटीमा पार्किङ लगायत विभिन्न किसिमका पसल राख्न हुँदैन ।
३३. **गाइडिङ ब्लक्स (Guiding Blocks)**
- (१) दृष्टिविहिन व्यक्तिको लागि सडकमा अत्मविश्वास र सहजताका साथ हिँडन र आफुले चाहेको गन्तव्यमा विना अन्यौल पुग्न सडक, सडक पेटी, सार्वजनिक भवन परिसर तथा मुख्य प्रवेशद्वार, सार्वजनिक पार्क, विद्यालय तथा कलेज परिसर आदिमा आवागमनको लागि सेतो छडी वा खुट्टाले स्पर्श गरेर थाहा पाउने गरी निश्चित मापदण्ड, आकार र प्रकारका गाइडिङ ब्लकहरु विछ्याउनु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि आवश्यकता अनुसार थोप्ले गाइडिङ ब्लक (Dotted type Guiding Block) र धर्कें गाइडिङ ब्लक (Line Type Guiding Blocks) गरी दुई प्रकारका गाइडिङ ब्लकहरु प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।
- (३) गाइडिङ ब्लक विछ्याउनु पर्ने स्थान देहाय बमोजिम हुनेछ:-
- (क) सडक तथा पेटी,
- (ख) वाटो घुम्ने विभिन्न मोड,
- (ग) वाटो चार तिर फाट्ने स्थान र सडक पार गर्ने ठाउँ,
- (घ) विभिन्न सार्वजनिक स्थल वा भवन परिसरका मुख्य प्रवेश द्वारबाट भवनसम्म वा सेवा लिने ठाउँसम्म जाने वाटो,
- (ङ) भर्षाड ।
- (३) गाइडिङ ब्लक निर्माण निर्माण गर्दा देहायको मापदण्ड अपनाउनु पर्नेछ:-
- (क) गाइडिङ ब्लक न्यूनतम रुपमा बालुवा सिमेन्ट वा हुंगाको बनाउनु पर्नेछ ।
- (ख) गाइडिङ ब्लक दृष्टिविहिन व्यक्तिले खुट्टाले वा सेतो छडीले सजिलै थाहा पाउने र वुझ्न सक्ने हुन पर्नेछ ।
- (ग) गाइडिङ ब्लक वर्गाकार हुन पर्नेछ, र एउटा ब्लक कम्तीमा ३०० मिलिमिटर वा भन्दा १२ इन्च चौडाइ र १२ इन्च लम्बाइको हुनु पर्नेछ ।
- (घ) गाइडिङ ब्लकमा बनाइएका थोप्ला (Dots) वा धर्का (Line) दृष्टिविहिन व्यक्तिले महसुस गर्न सक्ने किसिमले सतहबाट माथि उठेको (embossed) हुनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-६ विविध

३४. विजुलीका पोल, साइनवोर्ड, टेलिफोन वृथ, सूचना तथा सन्देश बोर्ड अवरोध नहुने गरी राख्नु पर्ने: सडकपेटी, सार्वजनिक भवनका प्यासेज, लवि वा करिडोर आदिमा रहने विभिन्न वस्तु जस्तै विजुलीका पोल, साइनवोर्ड, टेलिफोन वृथ, सूचना तथा सन्देश बोर्ड, रोपिएका रुख विरुवा लगायतका वस्तु राख्दा दृष्टिविहिन व्यक्ति लगायत अन्य अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई समेत आवागमनमा अवरोध नहुने गरी देहाय बमोजिमको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ:-

- (क) सडक वा सडक पेटीमा पर्याप्त आवागमनको लागि स्थान छोडेर रुख तथा विरुवाहरु रोप्ने र सडक वा सडकपेटीको सतहबाट कम्तीमा ७ फिटभन्दा मुनि पलाएका र सडक वा सडकपेटीतर्फ फैलिएका रुखका हाँगाविँगालाई हटाउनु पर्नेछ ।
- (ख) दृष्टिविहिन व्यक्तिलाई असजिलो हुने गरी वा हिँडडा ठोकिने सम्भावना हुने गरी सडक पेटीको बीचमा विजुली वा टेलिफोनका खम्बाहरु राख्नुहुँदैन ।
- (ग) सडक पेटीमा भएका खाल्डा खुल्डी पुर्ने र ठुला ढुंगाहरु भए हटाउनु पर्नेछ ।
- (घ) सडक पेटीमा वा ठुला सार्वजनिक भवनभित्र हिँड्ने प्यासेज वा लविका भित्तामा टँसाएर वा नटँसाइ सन्देश वा विज्ञापनका लागि राखिने बोर्डहरु वा अन्य केही वस्तुहरु जमिनको सतह भन्दा ५८० मि.मि. भन्दा माथि कुनै पनि उचाइमा राख्दा त्यस्तो वस्तुमा शरीर नठोकिने गरी र सो वस्तु सेतो छडीले पत्ता लगाउन नसके तापनि पर्खाललाई सजिलै पत्ता लगाउन सक्ने गरी सो वस्तुको किनारा वा भाग पर्खालको सतहबाट १०० मि.मि.मात्र प्यासेज तर्फ निस्किएको हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) ५८० मि.मि. वा सो भन्दा कम उचाइमा मात्र कुनै त्यस्तो उक्त वस्तु राखिने भए सेतो छडीले उक्त वस्तु पत्ता लगाउन र शरीर ठोकिने सम्भावना नरहने गरी त्यसको प्यासेज तर्फ निस्किएको भाग वा किनारा १०० मि.मि. भन्दा बढी हुनु पर्नेछ । त्यस्तो व्यवस्था गर्दा प्यासेजमा आवागमन गर्न बाधा हुनु हुँदैन ।
- (च) मतदान अधिकारको प्रयोग सम्बन्धी व्यवस्था : निर्वाचनको समयमा मतदाता नामावली संकलन देखि मतदानसम्मका प्रकृया र मतदान केन्द्रहरुसम्म अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु जानसक्ने र मतदानको अधिकार प्रयोग गर्न सक्ने गरी भौतिक संरचनाहरुको निर्माण तथा व्यवस्था गरिनेछ । यसका लागि आवश्यकता अनुसार र्याम्पको व्यवस्था पत्तिकमा बसेर मतदान गर्न कठिनाई हुने व्यक्तिको लागि अग्राधिकार दिने

व्यवस्था गरिनेछ । मतदान प्रकृत्यामा दृष्टीविहिन व्यक्तिहरुको पहुँच बढाउन र आफुले दिएको मत प्रति सुनिश्चि हुन ब्रेल सहितको मत पत्र वा पहुँचयुक्त विद्युतीय भोटीङ मेसिनको अभ्यासलाई क्रमशः लागु गरिनेछ ।

३५. उपयुक्त अनुकूलता (Reasonable Accommodation) उपलब्ध गराउनु पर्ने: सम्बन्धित निकायले माथि उल्लेखित अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि अवरोधमुक्त वातावरण निर्माण गर्न आवश्यक पर्ने पूर्वाधार र मापदण्ड बाहेक व्यक्ति विशेषको कृत्यात्मक सिमितता, शारीरिक अवस्था र आवश्यकताको आधारमा विद्यालय, घर वा कार्यस्थलका भौतिक संरचना वा एसुविधामा पहुँच पुर्याउन थप आर्थिक भार नपर्ने गरी विशेष प्रकारको सहायक सामग्री, कक्षा कोठा, शौचालय वा वाथरुम, खाना खानको लागि टेबल र भाँडाकुँडाको व्यवस्था, विशेष प्रकारको बस्ने मेच वा डेस्कको व्यवस्था, कम्प्युटर सफ्टवेयर, खुट्टाले कम्प्युटर चलाउने व्यक्तिका लागि खुट्टाले क्विबोर्ड र माउस चलाउन मिल्ने व्यवस्था, कार्यास्थलको उपयुक्त स्थानमा र उपयुक्त तरिकाले दराज, फाइलिङ क्याबिनेट, टेलिफोन, प्रिन्टर, फोटोकपी मेशीन, स्क्यानर जस्ता उपयुक्त अनुकूलता उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।